

Έχει σύνορα η προστασία προσφύγων;

Εισήγηση του Προέδρου του ΔΣ του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες, κυρίου Βασίλη Παπαδόπουλου στην Ημερίδα της Ελληνικής Ένωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου με τίτλο: "Τα δικαιώματα σήμερα: τα κενά και οι προκλήσεις στην προστασία τους"

Δύο είναι βασικά οι προβληματισμοί σε σχέση με το ερώτημα που τίθεται στην παρούσα Συνεδρία.

Καταρχήν όμως μια βασική εννοιολογική διευκρίνιση: Οπου θα αναφερθούμε στο πλαίσιο της παρούσας εισήγησης στην έννοια του πρόσφυγα, το κάνουμε για λόγους απλούστευσης. Κατ' ακριβολογία αναφερόμαστε σε πρόσωπο που χρήζει διεθνούς προστασίας υπό κάθε μορφή, είτε με βάση τη Σύμβαση της Γενεύης για το καθεστώς των προσφύγων, είτε με βάση το Διεθνές Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, είτε με βάση το ενωσιακό ή ακόμη και το εθνικό δίκαιο που τυχόν παρέχει ευρύτερη προστασία.

Ο πρώτος κύκλος προβληματισμών αφορά στο ζήτημα από ποιο σημείο της επικράτειας μιας χώρας εκκινεί η υποχρέωση προστασίας, καθώς και το συναφές ζήτημα αν μπορεί να αξιωθεί τέτοια προστασία και εκτός της επικράτειας μιας χώρας.

Τα πιο γνωστά ερωτήματα που τίθενται σε σχέση με αυτά τα ζητήματα είναι:

- υπάρχει υποχρέωση αποδοχής εισόδου του πρόσφυγα σε μια χώρα
- από ποιο σημείο της επικράτειας μιας χώρας εκκινεί η υποχρέωση προστασίας και ιδίως η υποχρέωση τήρησης της αρχής μη επαναπροώθησης
- υπάρχει υποχρέωση προστασίας σε ζώνες εκτός εδαφικής επικράτειας μιας χώρας

Τα εν λόγω ερωτήματα συναρτώνται άμεσα με ζητήματα κρατικής κυριαρχίας¹, καθώς η υποχρέωση αποδοχής εισόδου και η απαγόρευση επαναπροώθησης στη χώρα καταγωγής ή προέλευσης θίγει ένα από τα βασικά κυριαρχικά δικαιώματα των κρατών, όπως αυτό του ελέγχου της εισόδου και παραμονής των αλλοδαπών στην επικράτειά τους.

Ο δεύτερος κύκλος προβληματισμών που σχετίζεται με το ερώτημα της συνεδρίας αφορά τη δυνατότητα μετάθεσης ευθύνης παροχής προσφυγικής προστασίας, την περίφημη εξωτερίκευση (externalization) της διαδικασίας παροχής ασύλου, η οποία έχει έρθει πολλές φορές πρόσφατα στο δημόσιο διάλογο, όπως με τις περιπτώσεις των ασφαλών τρίτων χωρών, μέσω ιδίως ειδικών διεθνών συμφωνιών κάθε είδους (ΕΕ-Τουρκίας 2016, Αγγλίας – Ρουάντας, Ιταλίας – Αλβανίας κλπ.).

Το εν λόγω ζήτημα συμπλέκεται με ζητήματα διεθνούς συνεργασίας μεταξύ Κρατών, όσο και με υποχρεώσεις έναντι άλλων Κρατών, ως μελών μιας διεθνούς κοινότητας ή και έναντι του ίδιου του πρόσφυγα ως υποκειμένου του διεθνούς δικαίου.

Στην παρούσα συνεδρία δεν θα το θίξουμε, και λόγω χρόνου, αλλά καθώς δεν είναι στην απόλυτα άμεση επικαιρότητα, ιδίως μετά την πιθανή αναβολή του σχεδίου υλοποίησης της συμφωνίας Αγγλίας – Ρουάντα όπως και το παρεμφερές Ιταλίας – Αλβανίας.

Περιοριζόμαστε μόνο να θέσουμε δύο σημεία, τα οποία επιφυλασσόμαστε να αναπτύξουμε στο μέλλον:

- Οι συμφωνίες μετάθεσης ευθύνης προσφυγικής προστασίας εμπλέκουν και υποχρεώσεις των κρατών μελών αρχικής εισόδου - υποδοχής, καθώς τούτες δεν απαλλάσσονται πλήρως της ευθύνης τους για παροχή προστασίας, η οποία έχει εκκινήσει ήδη από την είσοδο του πρόσφυγα στη χώρα υποδοχής. Η δε ευθύνη αυτή

---

¹ Σύμφωνα με τον Guy Goodwin -Gill ο πρόσφυγας στο διεθνές δίκαιο καταλαμβάνει ένα νομικό χώρο που οριοθετείται από τη μεριά από την αρχή της κρατικής κυριαρχίας και τις συναφείς αρχές της εδαφικής υπεροχής και της διατήρησης της κρατικής ακεραιότητας και από την άλλη από επιτακτικές ανθρωπιστικές αρχές που συνάγονται από το διεθνές δίκαιο και από διεθνείς συμφωνίες, Guy Goodwin –Gill, Jane McAdam The refugee in international law Oxford 2007 σελ.1

δεν περιορίζεται στην τήρηση της αρχής μη επαναπροώθησης, αλλά και σε περαιτέρω δικαιώματα, τα οποία αποκτά ο πρόσφυγας ήδη με την παρουσία του σε μια χώρα.

-Το όλο ζήτημα θα πρέπει να ιδωθεί παράλληλα με τον Κανονισμό Δουβλίνου, ο οποίος αποτελεί μια τέτοια συμφωνία μετάθεσης ευθύνης – εξωτερίκευσης, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και τη συναφή πλούσια νομολογία που έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο αυτό.

1) α) Υπάρχει δικαίωμα εισόδου του πρόσφυγα σε ένα κράτος;

Όπως συνήθως αναφέρεται, τα Κράτη έχουν δικαίωμα ελέγχου της εισόδου και παραμονής στην επικράτειά τους. Ετσι, δεν προβλέπεται καταρχήν δικαίωμα σε αλλοδαπό πολίτη να εισέλθει ή να παραμείνει σε μία συγκεκριμένη χώρα². Ο έλεγχος μετανάστευσης ανήκει στην κυριαρχική εξουσία του κάθε κράτους, με την επιφύλαξη όμως της τήρησης των κανόνων διεθνούς προστασίας της Σύμβασης της Γενεύης για τους Πρόσφυγες, όσο και του Διεθνούς δικαίου προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, καθώς και των καθεστώτων προστασίας των μεταναστών, που όμως προϋποθέτουν καταρχήν τη νομιμότητα διαμονής αυτών³.

Ετσι τα Δικαστήρια δεν έχουν δεχθεί έως σήμερα την ύπαρξη δικαιοδοσίας των Κρατών για να ελέγξουν αν ένα αίτημα εισόδου σε μια χώρα οφείλει να εξεταστεί. Το ζήτημα τέθηκε κυρίως με την απεύθυνση προσφύγων σε προξενικές αρχές ενός κράτους με αίτημα χορήγησης εισόδου για ανθρωπιστικούς λόγους, με την επίκληση ότι η μη ικανοποίησή του θα εκθέσει τον αιτούντα σε βασανιστήρια ή απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση. Εφθασε υπό τη μορφή αυτή και στα δύο ανώτερα Δικαστήρια στον Ευρωπαϊκό χώρο και απορρίφθηκε.

---

2 ΕΔΔΑ (μειζ. σύνθεση) Jeunesse κατά Ολλανδίας της, προσφ. νο 12738/10, της 3-10-2014, παρα. 100.

3 Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων άρθρ. 13, Συμβάσεις ILO νο 97, 143, Σύσταση νο. 151, Διεθνής Σύμβαση για την προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστών εργατών μεταναστών, που έχει όμως βρει μικρή απήχηση, καθώς και περιφερειακές διεθνείς συμβάσεις όπως Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, Αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, Γενική Σύσταση 15/27 Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Κατά το ΕΔΔΑ με την απόφαση M.N. κατά Βελγίου νο. 3599/18 της 5-3-2020 (της μείζονος συνθέσεώς του), μια αποδοχή μιας τέτοιας υποχρέωσης εξέτασης αιτήματος χορήγησης θεώρησης εισόδου θα ισοδυναμούσε με απόδοση μιας σχεδόν παγκόσμιας δυνατότητας εφαρμογής της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, δημιουργώντας μια απεριόριστη υποχρέωση των συμβαλλομένων Κρατών να επιτρέπουν είσοδο σε περίπτωση κακομεταχείρισης σε πρόσωπο, οπουδήποτε στον κόσμο και αν βρίσκεται ο πρόσφυγας.

Το ΔΕΕ στην υπόθεση C-638/16, X. και X. κατά Βελγίου, με την απόφασή του της 7-3-2017, παρά την αντίθετη Πρόταση Γενικού Εισαγγελέα, ο οποίος εισηγήθηκε ότι το Βέλγιο ήταν υποχρεωμένο να εξετάσει τη σχετική αίτηση υπό το φως των ρυθμίσεων τόσο του δευτερογενούς δικαίου, όσο και του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, απάντησε επίσης αρνητικά, κυρίως με την επίκληση ότι το δίκαιο της ΕΕ δεν προβλέπει ρυθμίσεις διαδικασίας χορήγησης τέτοιας ανθρωπιστικής βίζας.

Απομένει να δούμε αν υπάρξει στο μέλλον νεότερη νομολογία του ΔΕΕ, ενόψει ιδίως της θετικής διάταξης του άρθρου 18 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ που κατοχυρώνει το δικαίωμα στο άσυλο.

Μικρές αποκλίνουσες κρίσεις των Διεθνών Δικαστηρίων ως προς το ζήτημα της υποχρέωσης αποδοχής εισόδου ανευρίσκονται κυρίως σε υποθέσεις οικογενειακής επανένωσης προσφύγων, ως παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ και του δικαιώματος οικογενειακής ζωής, με ρυθμίσεις που περιορίζουν το δικαίωμα αυτό.

Εκκρεμεί επίσης ενώπιον του ΕΔΔΑ και πρόσφατη Ελληνική υπόθεση Abdul Dotani προσφ. νο. 31077/23, με πολύ ενδιαφέρουσα παρέμβαση της ΥΑ/ΟΗΕ σχετικά με τις συστημικές παραλείψεις της ελληνικής διοίκησης ως προς την διαφύλαξη του δικαιώματος οικογενειακής επανένωσης, που αποκλίνουν από τα διεθνή πρότυπα.⁴ Υπάρχει βέβαια και εκτενής σχετική νομολογία ΔΕΕ επί υποθέσεων Κανονισμού Δουβλίνου, όπου όμως το ζήτημα τίθεται περισσότερο ως κανονισμός αρμοδιότητας

---

⁴ [Submission by the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees](#) in the case of Abdul Habib Dotani v. Greece (Application No. 31077/23) before the European Court of Human Rights 23 Feb 2024

εξέτασης μιας αίτησης ασύλου, με βάση τα κριτήρια του κανονισμού που υποχρεώνουν να επιτραπεί η είσοδος σε άλλη χώρα, κράτος μέλος ΕΕ.

Ως προς αυτό καθαυτό δε το ζήτημα της υποχρέωσης χορήγησης θεώρησης εισόδου από τρίτη χώρα, εκκρεμεί επίσης ενώπιον του ΕΔΔΑ η κοινοποιηθείσα υπόθεση Kamaliza κατά Ολλανδίας νο. 39513/2020 με το πολύ ενδιαφέρον ερώτημα προς τα μέρη, εάν το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ επιβάλλει θετική υποχρέωση να επιτραπεί η είσοδος μέλους οικογένειας πρόσφυγα με σκοπό την απόλαυση οικογενειακής ζωής στην επικράτειά του; Αναμένουμε με ενδιαφέρον τη σχετική κρίση του ΕΔΔΑ.

Β) Μια άλλη διατύπωση του ερωτήματος:

Έχει ο πρόσφυγας δικαίωμα υπερπήδησης συνόρων ή φραχτών εν προκειμένω;

Από τη στιγμή που ο πρόσφυγας εμφανίζεται στα σύνορα μιας χώρας τότε ανακύπτει η διεθνής υποχρέωση της χώρας εισόδου να τον υποδεχθεί, καθώς και από τη στιγμή επίσης αυτή ισχύει η καθιερωμένη, όχι μόνο από τη Σύμβαση της Γενεύης, αλλά και από το σύνολο των κανόνων του διεθνούς δικαίου αρχή της μη επαναπροώθησης.⁵

Ο πρώτος ίσως σχολιαστής της Σύμβασης της Γενεύης, ο Grahl – Madsen, χαρακτηριστικά αναφέρει ότι η αρχή μη επαναπροώθησης εφαρμόζεται σε όσους έχουν πατήσει πόδι στην επικράτεια μιας χώρας,⁶ είναι επίσης χαρακτηριστική και η άλλη διατύπωσή του, ότι αυτοί που δεν έχουν περάσει ακόμη τα σύνορα είναι σκιές ή κινούμενες φιγούρες στην άλλη μεριά του φράκτη, που δεν έχουν ακόμη υπόσταση ως ανθρώπινα όντα για το κράτος μέλος ασύλου.⁷

Υπ' αυτή την έννοια, κάποιοι σχολιαστές της Σύμβασης της Γενεύης αναφέρονται σε δικαίωμα παραβίασης συνόρων.⁸ Δεν θα αναφερθώ σε αποκλίνουσες απόψεις ως προς αυτό. Είναι γενικά εδραιωμένη η άποψη ότι η αρχή της μη επαναπροώθησης

---

5 Guy Godwin – Gill – Jane Mc Adam ο.π. σ. 208.

6 Grahl – Madsen The Status of refugees in international law 1966 τομ. 2 σ. 94.

7 Grahl – Madsen Commentary on the Refugee Convention 1962, Articles 2-11, 13-37 σ. 137.

8 G.Noll Seeking asylum at embassies: A right to entry under International Law? 17 IJRL 2005 σ. 542, 548.

εφαρμόζεται και στην περίπτωση που πρόσφυγας εμφανίζεται στα σύνορα μιας χώρας και προβάλλει ισχυρισμούς προσφυγικής προστασίας.⁹

Πάντως αναμένουμε με ενδιαφέρον και την απόφαση της μείζονος συνθέσεως του ΕΔΔΑ, στην οποία παραπέμφθηκαν σχετικές προσφυγές νο. 17764/22 C.O.C.G κατά Λιθουανίας¹⁰ και R.A. κλπ. κατά Πολωνίας¹¹, που αφορούν μεταξύ άλλων και ζήτημα επαναπροώθησης κατά την απόπειρα εισόδου στα σύνορα μιας χώρας.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να κάνουμε μια μικρή παρέκβαση: Αναφέρεται συχνά ότι υπάρχει πρόσφατη στροφή του ΕΔΔΑ ως προς το ζήτημα με αφορμή δύο κυρίως υποθέσεις. Την ND και NT κατά Ισπανίας και την AA κατά Βόρειας Μακεδονίας. Γνωστές και οι δύο υποθέσεις. Η πρώτη της μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου, με υπερπήδηση του φράχτη της Μελίλια το 2014 και η δεύτερη με άλλη οργανωμένη προσπάθεια παραβίασης συνόρων από Ελλάδα προς Βόρεια Μακεδονία από ομάδα προσφύγων το 2016.

Οι ως άνω υποθέσεις δεν αποτελούν κάποια σημαντική στροφή της νομολογίας του ΕΔΔΑ, ως προς το ζήτημα που μας απασχολεί, καθώς δεν αναφέρονται στο άρθρο 3, δηλ. την απαγόρευση υποβολής σε βασανιστήρια και απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση, που αποτελεί τη ρήτρα μη επαναπροώθησης στην ΕΣΔΑ, αλλά στην απαγόρευση των ομαδικών απελάσεων του άρθρου 4 του 4^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου.

---

⁹ Υπό αυτό το πλαίσιο η αναστολή υποβολής αιτήσεων διεθνούς προστασίας, με την ταυτόχρονη μάλιστα πρόβλεψη άμεσης επιστροφής χωρίς καταγραφή, στη χώρα προέλευσης ή καταγωγής που προβλέφθηκε μετά το συνοριακό επεισόδιο του Φεβρουαρίου 2020 με την Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου της 2-3-2020, ΦΕΚ Α' 45, ήταν καταφανώς αντίθετη προς τις διατάξεις διεθνών Συμβάσεων, όπως ιδίως της Σύμβασης της Γενεύης για το καθεστώς των προσφύγων, της ΕΣΔΑ, όσο και του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του συναφούς δευτερογενούς ενωσιακού νομοθετικού πλαισίου. Η σχετική όμως αντίθεση, ενόψει της προσωρινής ισχύος της ως άνω ΠΝΠ και της μη εν τοις πράγμασι εφαρμογής των προβλέψεών της, δεν τέθηκε τελικά υπόψη των Δικαστηρίων.

¹⁰ ECHR Registrar 17.04.2024 Press Release: Grand Chamber to examine case concerning Cuban nationals' allegations of "pushbacks" from Lithuania to Belarus

¹¹ ECHR Registrar 26.06.2024 Press Release: Grand Chamber to examine case concerning situation of Afghan nationals stranded at Belarusian-Polish border

Ως προς αυτή την παραβίαση, το Δικαστήριο με την πρώτη απόφαση έλαβε υπόψη του το συνδυασμό της υπαίτιας συμπεριφοράς προσώπων που κατέστησαν αδύνατη την εφαρμογή των προβλέψεων περί εξατομικευμένης εξέτασης κάθε προσώπου που επιχειρούσε είσοδο στο πλαίσιο μαζικών αφίξεων, με την ύπαρξη νόμιμων οδών, που μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την υποβολή αιτήματος διεθνούς προστασίας και έκρινε ότι δεν είχε παραβιασθεί η απαγόρευση ομαδικών απελάσεων, εφόσον δεν συνέτρεχαν επιτακτικοί λόγοι για να αποφύγει ο συγκεκριμένος αιτών τη χρησιμοποίηση άλλων νόμιμων σημείων εισόδου, σε άλλο πιθανό μέρος των συνόρων, ή ακόμη και με την απεύθυνση στις διπλωματικές αρχές της χώρας υποδοχής στο κράτος όπου βρίσκονταν¹². Θα πρέπει δε να αναφερθεί ότι το Δικαστήριο σημείωσε με έμφαση εδώ ότι από καμία διάταξη της ΕΣΔΑ δεν μπορεί να θεμελιωθεί υποχρέωση του Συμβαλλόμενου Κράτους υποδοχής να φέρει υπό τη δικαιοδοσία του πρόσωπα τα οποία βρίσκονται υπό την δικαιοδοσία τρίτου κράτους. Ετσι προβλήματα που ανακύπτουν ως προς την πρόσβαση στις νόμιμες οδούς του κράτους υποδοχής, και τα οποία οφείλονται στη δράση των αρχών του τρίτου κράτους στο οποίο βρίσκονται οι αιτούντες, ή στη γενικότερη κατάσταση που επικρατεί σε αυτό, δεν συνεπάγονται τη διεθνή ευθύνη και άρα τη διεθνή δικαιοδοσία του Κράτους υποδοχής¹³.

Εδώ βέβαια μια επιφύλαξη: Η γενικότερη κατάσταση στο τρίτο κράτος όπου βρίσκονται οι αιτούντες, οφείλει να λαμβάνεται υπόψη και να εκτιμάται όταν υπάρχει ισχυρισμός που υποχρεώνει σε τήρηση της αρχής μη επαναπροώθησης. Ετσι υπενθυμίζουμε ότι το Δικαστήριο με τη θεμελιώδη απόφασή του MSS κατά Βελγίου και Ελλάδας της μείζονος συνθέσεώς του, δέχθηκε ότι συστημικές ελλείψεις ως προς την πρόσβαση σε διαδικασία ασύλου, αλλά ακόμη και κατάσταση που τυχόν περιάγει τον αιτούντα σε κατάσταση έσχατης υλικής ένδειας στο κράτος αυτό, θα πρέπει να συνεκτιμάται στο πλαίσιο τήρησης της αρχής μη επαναπροώθησης¹⁴.

---

¹² ΕΔΔΑ Ν .D. και Ν.Τ. κατά Ισπανίας προσφ. 8675/15 και 8697/15 της 13-2-2020 (GC), παρ. 209-210.

¹³ ΕΔΔΑ Ν .D. και Ν.Τ. κατά Ισπανίας ο.π. παρ. 221.

¹⁴ ΕΔΔΑ Μ.Σ.Σ. κατά Βελγίου και Ελλάδας (GC) νο. 30696/09, της 21.1.2011 παρ. 263.

Η εξέλιξη της νομολογίας του Δικαστηρίου, κυρίως με την απόφαση Α.Α. κατά Βόρειας Μακεδονίας, δείχνει να επικεντρώνεται αυτοτελώς στο δεύτερο πιο πάνω κριτήριο, συνάγοντας τρόπον τινά την διαπίστωση του πρώτου κριτηρίου από μόνη την μη επιτρεπόμενη – αυθαίρετη απόπειρα εισόδου, άλλως ότι, σε κάθε περίπτωση, η ΕΣΔΑ επιτρέπει για την εξασφάλιση του δικαιώματος των Κρατών περί προστασίας των συνόρων τους να αξιώνουν την υποβολή αιτήσεων διεθνούς προστασίας σε συγκεκριμένα συνοριακά σημεία. Ετσι, δείχνει πλέον ως προς την τήρηση της απαγόρευσης ομαδικών απελάσεων να επικεντρώνεται και να αξιώνει από κάθε συμβαλλόμενο Κράτος την ύπαρξη πραγματικής και αποτελεσματικής πρόσβασης σε νόμιμη είσοδο, όπου μπορεί ο αιτών να υποβάλλει τις αντιρρήσεις ως προς τη μη απέλασή του προς το σκοπό να του επιτραπεί η είσοδος σε μία χώρα, και να συνάγει την υποχρέωση μιας χώρας να προβεί σε εξατομικευμένη εξέταση σε αντίθετη περίπτωση, μόνο κατ' εξαίρεση, στην περίπτωση ύπαρξης επιτακτικών λόγων που εμπόδισαν τη χρήση αυτών των νόμιμων οδών. Ετσι το Δικαστήριο, με την απόφαση Α.Α., έκρινε ότι όταν υφίσταται δυνατότητα νόμιμης εισόδου, κατά τρόπο που εξασφαλίζει τη δυνατότητα παροχής προστασίας σύμφωνα με τη Σύμβαση, το κράτος υποδοχής, συνακόλουθα, μπορεί να αξιώνει την υποβολή σχετικών αιτήσεων μόνο σε υφιστάμενα σχετικά συνοριακά σημεία, έχοντας τη δυνατότητα να αρνηθεί είσοδο στην επικράτεια σε αλλοδαπούς, ακόμη και αιτούντες άσυλο, οι οποίοι χωρίς αντίθετους επιτακτικούς λόγους δεν χρησιμοποίησαν τέτοιες νόμιμες οδούς.¹⁵

Πάντως, σε κάθε περίπτωση, και ανεξάρτητα από το ζήτημα της ύπαρξης προσβάσιμων συνοριακών σημείων, η νομολογία του ΕΔΔΑ ως προς την εφαρμογή του άρθρου 3 παραμένει σταθερή και πάγια.¹⁶

Ετσι, κατά το Δικαστήριο, εφόσον τίθενται εκ μέρους του αιτούντος εύλογοι ισχυρισμοί¹⁷ (arguable claim) για παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ σε περίπτωση

---

¹⁵ ΕΔΔΑ Α.Α κλπ. κατά Βόρειας Μακεδονίας νο. 55798/16 κλπ. της 5.4.2022 παρ. 115.

¹⁶ Βασίλη Παπαδόπουλου, Η αρχή της μη επαναπροώθησης σε συνθήκες μαζικών εισόδων Διοικητική Δίκη τεύχος 4/2023 σελ. 551 επ.

¹⁷ Υπερασπίσιμη αιτίαση στις μεταφράσεις στην Ελληνική γλώσσα που γίνονται επιμελεία του ΝΣΚ. Grief défendable στη Γαλλική γλώσσα, όταν το Δικαστήριο τη χρησιμοποιεί.

επιστροφής στη χώρα καταγωγής ή στη χώρα από όπου έρχεται, τότε υφίσταται υποχρέωση της χώρας υποδοχής να εξετάσει τους συγκεκριμένους ισχυρισμούς¹⁸. Στην περίπτωση δε που οι σχετικοί αυτοί ισχυρισμοί υποβάλλονται σε συνοριακά σημεία, το κράτος υποδοχής οφείλει να επιτρέψει την είσοδο στη χώρα, προς το σκοπό όπως εξετάσει αυτούς¹⁹.

Παραμένει δε ακέραια η ευθύνη του Κράτους υποδοχής τόσο στις περιπτώσεις επιστροφής στο κράτος προέλευσης, όσο και σε τρίτη χώρα, καθώς στη δεύτερη περίπτωση, οι αρμόδιες εθνικές αρχές, στο πλαίσιο ισχυρισμών περί παραβίασης του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, οφείλουν να ελέγξουν την ικανότητα και επάρκεια του συστήματος ασύλου της τρίτης χώρας να ελέγξει τέτοιους ισχυρισμούς, έτσι ώστε να μην υπάρξει κίνδυνος επαναπροώθησης (αλυσιδωτής) σε χώρα (είτε την χώρα καταγωγής είτε τρίτη χώρα) όπου ο τελών υπό επιστροφή απειλείται με υποβολή σε βασανιστήρια ή απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση.²⁰

Η εξέταση μάλιστα αυτή οφείλει να λαμβάνει χώρα υπό αυστηρές διαδικαστικές προϋποθέσεις που και το ΕΔΔΑ έχει δεχθεί, αλλά προκύπτουν και από το ενωσιακό δίκαιο.

Τι συνιστά όμως έναν τέτοιο εύλογο ισχυρισμό για να έχουν υποχρέωση οι αρχές να ακολουθήσουν μια τέτοια διαδικασία εξέτασης, ακόμη και επιτρέποντας, έστω προσωρινά, την είσοδο στη χώρα;

Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ για να μπορεί μια κακομεταχείριση να συνιστά βασανιστήριο ή απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση, θα πρέπει να ξεπερνά ένα κατώφλι σοβαρότητας. Πλην όμως στο πλαίσιο το οποίο εξετάζουμε την αρχή μη επαναπροώθησης, κάθε εύλογος ισχυρισμός ως προς τέτοιο κίνδυνο θα πρέπει να εξεταστεί από το κράτος υποδοχής, πριν να μπορεί να απομακρύνει από το έδαφός της αυτόν που τον επικαλείται. Δεν απαιτείται δε καν τυπική υποβολή τέτοιων ισχυρισμών, αρκεί να έχουν περιέλθει σε γνώση των αρχών οι ειδικές περιστάσεις

---

¹⁸ ΕΔΔΑ Ilias and Ahmed v. Hungary [GC] no. 47287/15 της 21.11.2019 παρ. 136, Sharifi κλπ. κατά Ιταλίας και Ελλάδας 21-10-2014 no. 16643/09 παρ. 170, MSS κατά Βελγίου και Ελλάδας ο.π. παρ. 296-297, 344.

¹⁹ ΕΔΔΑ M.K. κλπ. κατά Πολωνίας no. 40503/17 κλπ. της 23.7.2020, παρ. 178-179

²⁰ ΕΔΔΑ Ilias and Ahmed κατά Ουγγαρίας ο.π. παρ. 136-141.

που στοιχειοθετούν τον κίνδυνο για ένα συγκεκριμένο πρόσωπο²¹, είτε να υπάρχουν ικανές αναφορές για την κατάσταση σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου στη χώρα από την οποία αποπειράται να εισέλθει ένας αλλοδαπός στη χώρα υποδοχής, τις οποίες οφείλει να λαμβάνει υπόψη αυτεπαγγέλτως η χώρα υποδοχής²².

Ετσι, σε αυτό το πλαίσιο, η πρόσφατη νομολογία του ΕΔΔΑ ως προς τις ομαδικές απελάσεις δεν έχει επιφέρει κάποια στροφή στη βασική νομολογία του ως προς την αρχή μη επαναπροώθησης, όπως αυτή συνάγεται από την απειλή υποβολής σε βασανιστήρια ή απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι αποφάσεις του που αναφέραμε ανωτέρω (N.D. και N.T. κατά Ισπανίας, όσο και η A.A. κατά Βόρειας Μακεδονίας) δεν εμπειρεύσαν κρίση περί της παραβίασης ή μη του άρθρου 3, μόνου αυτού ή σε συνδυασμό με το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ, καθώς στις αποφάσεις αυτές δεν υποβλήθηκαν σχετικές αιτιάσεις στην προσφυγή ενώπιον του ΕΔΔΑ, είτε αυτές απορρίφθηκαν ως πρόδηλα αβάσιμες.

2) Υπάρχει υποχρέωση προστασίας πέραν των συνόρων μιας χώρας;

Καταρχήν όχι, καθώς η κυριαρχία ενός κράτους νοείται καταρχήν εδαφική. Δεν θα αναφερθούμε σε εξαιρετικές περιπτώσεις θεμελίωσης διεθνούς δικαιοδοσίας, κυρίως ενόψει άσκησης επαρκούς κρατικής κυριαρχίας και εκτός του εδάφους μιας χώρας, εντός της επικράτειας μιας άλλης χώρας.

Θα αναφερθούμε κυρίως στις διεθνείς ζώνες, καθώς υπάρχουν περιοχές που δεν υπάγονται σε εδαφική κυριαρχία, όπως είναι κατεξοχήν τα διεθνή ύδατα, καθώς και σε περιπτώσεις γκρίζων ζωνών μεταξύ των συνόρων δύο κρατών.

Πέρα από τις κλασικές διεθνείς ζώνες, όπως οι χώροι transit των αεροδρομίων και οι ζώνες συνόρων όπου θεωρείται κατά πλάσμα δικαίου ότι δεν έχει επιτραπεί ακόμη η είσοδος στη χώρα σε ένα αλλοδαπό (fiction of non – entry) και συνήθως ενεργείται

---

²¹ ΕΔΔΑ F.G. κατά Σουηδίας (GC) νο. 43611/11 της 23-3-2016 παρ. 127

²² ΕΔΔΑ J.K. κλπ. κατά Σουηδίας (GC) νο. 59166/12 της 23.8.2016 ο.π. 98, επίσης F.G. κατά Σουηδίας (GC) ο.π. παρ. 126, D κατά Βουλγαρίας, ο.π. παρ. 113.

μια διαδικασία συνόρων,²³ θα ασχοληθούμε περισσότερο με τις πραγματικές διεθνείς ζώνες, όπου δεν ασκείται ή ασκείται περιορισμένα κρατική κυριαρχία.

Τούτο καθώς ως προς τις κατά πλάσμα δικαίου θεωρούμενες διεθνείς ζώνες εντός της επικράτειας κάποιου κράτους, υπάρχει παγιωμένη νομολογία ότι εφαρμόζονται πλήρως όλες οι υποχρεώσεις διεθνούς προστασίας, όπως έχει δεχθεί από πολύ παλιά το ΕΔΔΑ.²⁴

α) Διεθνή ύδατα

Η κλασική περίπτωση διεθνούς ζώνης, όπου δεν ασκείται πλήρης κρατική κυριαρχία, είναι τα διεθνή ύδατα.

Η επέκταση της έννοιας της εξωεδαφικής εφαρμογής της αρχής μη επαναπροώθησης στην περίπτωση των διεθνών υδάτων, επήλθε ιδίως μετά την απόφαση Hirsi Jamaa κατά Ιταλίας²⁵, όπου το ΕΔΔΑ δέχθηκε υποχρέωση της Ιταλίας να τηρήσει την αρχή της μη επαναπροώθησης σε περίπτωση ανάσχεσης πλοιαρίου στα διεθνή ύδατα που κατευθυνόταν από τη Λιβύη προς την Ιταλία και επιστροφής των επιβαινόντων στη Λιβύη, χωρίς να εξεταστούν τα αιτήματα διεθνούς προστασίας τους.

Ετσι σε περίπτωση επέμβασης των αρχών μιας χώρας ακόμη και σε μια κατεχοχήν διεθνή ζώνη, όπως τα διεθνή ύδατα, εφόσον υποβληθεί κατά τα ανωτέρω αίτημα διεθνούς προστασίας, τα όργανα αυτής της χώρας, υποχρεούνται προς εξέταση του σχετικού αιτήματος και τήρηση της αρχής μη επαναπροώθησης.

Τούτο καθώς όταν ένα κράτος ασκεί αποτελεσματικό έλεγχο επί των επιβαινόντων σε σκάφος σε κίνδυνο, φέρει και τις υποχρεώσεις από το δίκαιο διεθνούς προστασίας και στο πλαίσιο αυτό οφείλει να τηρεί την αρχή μη επαναπροώθησης. Τούτο καθίσταται προφανές όταν οι επιβαίνοντες μετεπιβιβάζονται σε πλοία της σημαίας του κράτους που διενεργεί την επιχείρηση έρευνας και διάσωσης²⁶, όμως το κράτος

---

²³ Βλ. τη διαδικασία συνόρων του άρθρου 43 της Οδηγίας 2013/32/ΕΕ σχετικά με τις κοινές διαδικασίες χορήγησης και ανάκλησης καθεστώτος διεθνούς προστασίας, διαδικασία μάλιστα η οποία επεκτείνεται τόσο χρονικά, όσο και ως προς το εύρος εφαρμογής της με το νέο Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Ασυλο

²⁴ ΕΔΔΑ Amuur κατά Γαλλίας, προσφ. νο. 19776/92 της 25-6-1996

²⁵ ΕΔΔΑ Hirsi and Jamaa κατά Ιταλίας (GC), νο. 27765/09, της 23-2-2012.

²⁶ Επί τέτοιας περίπτωσης έκρινε η απόφαση ΕΔΔΑ Hirsi Jamaa.

αυτό διατηρεί ίδια υποχρέωση και όταν ορίζει σε σκάφος τρίτης χώρας τόπο αποβίβασης, όπου τα επιβαίνοντα πρόσωπα διατρέχουν κίνδυνο που στοιχειοθετεί ανάγκη διεθνούς προστασίας.

Όμως πέρα από αυτές τις επεμβάσεις που προϋποθέτουν άσκηση αποτελεσματικής κρατικής κυριαρχίας εκ μέρους ενός κράτους σε κατεχοχήν διεθνείς ζώνες, υπάρχουν περιπτώσεις όπου η επέμβαση και οι υποχρεώσεις ενός κράτους δεν φθάνουν έως το σημείο άσκησης πλήρους αποτελεσματικής κρατικής κυριαρχίας, που κινητοποιεί και την υποχρέωση εξέταση αιτημάτων διεθνούς προστασίας.

Το ζήτημα εμφανίζεται αρκετά συχνά στην πράξη, με την υποχρέωση έρευνας και διάσωσης, η οποία με βάση τις σχετικές διεθνείς συμβάσεις επεκτείνεται και στα διεθνή ύδατα. Τούτο καθώς συχνά οι βάρκες ή τα πλοiάρια στα οποία επιβιβάζονται μετανάστες είναι μη αξιόπλοα. Ανακύπτουν έτσι ζητήματα έρευνας και διάσωσης πλεούμενων σε κατάσταση κινδύνου (distress)²⁷.

Το καθεστώς της έρευνας και διάσωσης στη θάλασσα ορίζεται πέραν της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας και από τις Διεθνείς Συμβάσεις του ΟΗΕ για την Ασφάλεια στη Θάλασσα του 1974 και για τη Θαλάσσια Έρευνα και Διάσωση του 1979. Σημαντικές επίσης σε αυτό το ζήτημα είναι και οι Κατευθυντήριες Οδηγίες για τη μεταχείριση των προσώπων που διασώζονται στη Θάλασσα του Διεθνούς Οργανισμού Ναυτιλίας του 1974.

Το Κράτος που επιβλέπει μια ζώνη έρευνας και διάσωσης έχει την πρωταρχική ευθύνη να διασφαλίσει ότι θα παρασχεθεί βοήθεια και σε περίπτωση ανάγκης μετεπιβίβασης τα πρόσωπα αυτά θα μεταφερθούν σε ασφαλές τόπο. Καμία όμως διάταξη από τις Συμβάσεις που προσδιορίζουν τις υποχρεώσεις των κρατών στη θάλασσα δεν ορίζει τον τόπο αποβίβασης των διασωθέντων, όπως επίσης δεν επιβάλλουν και την υποχρέωση αυτός να είναι λιμάνι τις επικράτειάς τους. Έτσι, το Κράτος το οποίο συντονίζει την έρευνα και διάσωση μπορεί να καθορίσει, σύμφωνα με το δίκαιο της θάλασσας, τον τόπο αποβίβασης των διασωθέντων.

---

27 Violetta Moreno – Lax, The interdiction of asylum seekers at sea: Law and (mal)practice in Europe and Australia 2017 σ.7 επ.

Στην περίπτωση των επιχειρήσεων του FRONTEX, οι οποίες διενεργούνται στο πλαίσιο της διεθνούς συνεργασίας των Κρατών Μελών της ΕΕ, το ζήτημα έχει προσπαθήσει να αντιμετωπιστεί με τρόπο που εγείρει ερωτήματα τήρησης της αρχής μη επαναπροώθησης. Έτσι, στον Κανονισμό Θαλάσσιας Επιτήρησης που αφορά διασώσεις στο πλαίσιο επιχειρήσεων που συντονίζονται από τον FRONTEX, προβλέπεται ως κανόνας, όταν η διάσωση λαμβάνει χώρα στα χωρικά ύδατα ή στη συνορεύουσα ζώνη του παράκτιου κράτους, η αποβίβαση λαμβάνει χώρα στο παράκτιο κράτος²⁸. Αλλά αν η διάσωση ή απαγόρευση εισόδου συμβαίνει στα διεθνή ύδατα, τότε ο προτεινόμενος τρόπος αποβίβασης ορίζεται η τρίτη χώρα απ' όπου το σκάφος εικάζεται ότι απέπλευσε²⁹. Ο ίδιος κανονισμός, υιοθετώντας και τις σχετικές κατευθυντήριες οδηγίες του Διεθνούς Οργανισμού Ναυτιλίας, προβλέπει ότι ασφαλής τόπος θα είναι ο τόπος όπου η επιχείρηση διάσωσης θεωρείται ότι ολοκληρώνεται και όπου η ασφάλεια των επιζώντων δεν απειλείται και όπου οι βασικές ανάγκες των προσώπων μπορούν να καλυφθούν, σύμφωνα με τις βασικές αρχές των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Υφίσταται δε ρητή επιφύλαξη για την τήρηση της αρχής μη επαναπροώθησης³⁰, η οποία όμως σε αυτή την περίπτωση τίθεται εν αμφιβόλω ενόψει των καταρχήν εντολών για αποβίβαση στο κράτος από το οποίο εικάζεται ότι προήλθε το σκάφος σε κατάσταση κινδύνου³¹. Όμως οι ως άνω υποχρεώσεις του Κανονισμού αφορούν τις επιχειρήσεις που συντονίζονται από τον FRONTEX. Έτσι οι άνω ρυθμίσεις δεν αφορούν ρυθμίσεις και συμφωνίες που αφορούν τη μονομερή δράση Κρατών – μελών ή συμφωνίες που αφορούν δράση

---

28 Κανονισμός 656/2014 ΕΕ Περί κανόνων επιτηρήσεως των εξωτερικών θαλάσσιων συνόρων στο πλαίσιο της επιχειρησιακής συνεργασίας που συντονίζεται από τον Frontex στα Εξωτερικά Σύνορα των Κρατών Μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης άρθρ. 10 παρ. 1 περ. α.. Υφίσταται όμως και η δυνατότητα να διαταχθεί το σκάφος αν αλλάξει πορεία ή να συνοδευθεί εκτός των χωρικών υδάτων ή της συνορεύουσας ζώνης του Κράτους μέλους, σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 2 περ. β.

29 Κανονισμός 656/2014 άρθρο 10 παρ. 1 περ. β.

30 Κανονισμός 656/2014 άρθρο 2 παρ. 12 και προοίμιο 12

31 Violetta Moreno – Lax The Interdiction at sea: Law and (mal) practice in Europe and Australia 2017 σ. 9.

εκτός των επιχειρήσεων FRONTEX, ακόμη και όταν αυτή γίνεται στο πλαίσιο διεθνούς συνεργασίας.³²

Με βάση έτσι το ανωτέρω πλαίσιο που διαμορφώνεται από το σύνολο των διατάξεων του Δικαίου της Θάλασσας, αφήνονται ενίοτε κενά προστασίας που αφορούν τις επιχειρήσεις έρευνας και διάσωσης, καθώς τα Συντονιστικά Κέντρα Έρευνας και Διάσωσης παραπέμπουν ενίοτε το ένα στο άλλο, αρνούμενα την ευθύνη διαχείρισης του περιστατικού, είτε δεν ανταποκρίνονται σε σήματα κινδύνου, αφήνοντας στη θάλασσα ή/και καθυστερώντας να ενεργήσουν ή/και ειδοποιώντας αρχές άλλου Κράτους να παρέμβουν, επιχειρώντας έτσι να αποτρέψουν ανάληψη ευθύνης συντονισμού ή και επέμβασης προς διάσωση και δι' αυτού του τρόπου κατοχύρωση δικαιοδοσίας ως προς την εξέταση αιτημάτων διεθνούς προστασίας.

Τούτο, καθώς στην περίπτωση που ένα Κράτος αναλαμβάνει το συντονισμό μιας επιχείρησης έρευνας και διάσωσης, αναγνωρίζεται διεθνής δικαιοδοσία ως προς τις ευθύνες των οργάνων του. Καταρχήν βέβαια η ως άνω ευθύνη αναφέρεται στην υποχρέωση διαφύλαξης της ανθρώπινης ζωής. Έτσι ως προς την ύπαρξη διεθνούς δικαιοδοσίας σε σχέση με διαδικασίες έρευνας και διάσωσης, η Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, έχει κρίνει ότι δικαιοδοσία υφίσταται και στις περιπτώσεις που το σκάφος βρίσκεται εντός της ζώνης έρευνας και διάσωσης μιας χώρας και το συγκεκριμένο Κράτος ανέλαβε το συντονισμό των σχετικών ενεργειών,³³ όπως επίσης και στην περίπτωση, όπου το Κράτος, χωρίς να έχει την αρμοδιότητα συντονισμού των ενεργειών έρευνας και διάσωσης, άσκησε αποτελεσματικό έλεγχο, αναλαμβάνοντας ενέργειες έρευνας και διάσωσης, παραμένοντας σε επικοινωνία και επαφή με το σκάφος, το οποίο στη συνέχεια ναυάγησε.³⁴

Ενόψει των ανωτέρω υποχρεώσεων, είναι συχνό το φαινόμενο τα Κράτη να αποπειρώνται να μην αναλάβουν την ευθύνη έρευνας και διάσωσης σκαφών σε κίνδυνο, καλώντας τις αρχές τρίτης χώρας να επέμβουν, είτε και σε περίπτωση που

---

32 Όπως των πρόσφατων διεθνών επιχειρήσεων στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (όπως η EUNAVFOR Med Operation Sophia) ή συναφών στο πλαίσιο του NATO.

³³ Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ΟΗΕ A.S. and others
v. Malta, [CCPR/C/128/D/3043/2017](#)

³⁴ Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ΟΗΕ [A.S. and others](#)
v. Italy, [CCPR/C/130/DR/3042/2017](#)

ιδιωτικά σκάφη επέμβουν και διασώσουν, να αρνούνται την αποβίβαση στο έδαφός τους ή να ορίζουν τόπο αποβίβασης τρίτη χώρα.

Το φαινόμενο έχει εμφανισθεί ιδίως τα τελευταία χρόνια στην Κεντρική Μεσόγειο, και βέβαια το είδαμε και στο Ελληνικό πλαίσιο με το ναυάγιο της Πύλου του 2023, με την αδράνεια των αρμοδίων ελληνικών αρχών έρευνας και διάσωσης, πέραν βέβαια των ισχυρισμών περί επέμβασης και επί του ιδίου του σκάφους που επέφερε το πλέον θανατηφόρο ναυάγιο στη Μεσόγειο.

Πέρα όμως από τις υποχρεώσεις προστασίας της ανθρώπινης ζωής, το ζήτημα της δικαιοδοσίας του κράτους που έχει το συντονισμό της έρευνας και διάσωσης ως προς την παροχή προσφυγικής προστασίας ερίζει, καθώς, πράγματι, χωρίς να ασκεί αποτελεσματική κρατική κυριαρχία ένα κράτος στα διεθνή ύδατα, παρά μόνο με το συντονισμό επιχειρήσεων έρευνας και διάσωσης, είναι αμφίβολο αν φέρει και το βάρος της ευθύνης τήρησης της αρχής μη επαναπροώθησης. Τούτο, καθώς, όπως συμβαίνει συχνά στα κράτη του Ευρωπαϊκού Νότου, τα όργανα αυτού δεν έρχονται καν σε επαφή με τους μετανάστες, πλην ίσως κάποιας κλήσης κινδύνου, και ενεργούν στο πλαίσιο παρέμβασης διάσωσης από τη θάλασσα, προς το σκοπό παροχής ασφαλούς λιμανιού οπουδήποτε.

Παρόλα αυτά, η συστηματική γνώση των οργάνων του συγκεκριμένου κράτους, περί των κινδύνων δίωξης που υφίστανται σε περίπτωση αποβίβασης σε λιμένα χώρας, με την οποία μάλιστα συνεργάζονται, δύναται να εδραιώσει δικαιοδοσία και ευθύνη της χώρας που συντονίζει την έρευνα και διάσωση, όταν ιδίως παρέχονται και άλλες δυνατότητες παροχής βοήθειας, αλλά επιλέγεται η παροχή βοήθειας από σκάφη της χώρας όπου υφίστανται οι ως άνω κίνδυνοι³⁵.

---

35 Εκκρεμεί ακόμη ενώπιον του ΕΔΔΑ η υπόθεση S.S. κ.α. κατά Ιταλίας (προσφ. Νο 21660/18), που αναφέρεται σε περιστατικό του Νοεμβρίου 2017, όπου το Ιταλικό Συντονιστικό Κέντρο Έρευνας και Διάσωσης ανέθεσε τη διάσωση σε σκάφος της Λιβυκής Ακτοφυλακής, παρότι παρέχονταν άλλες δυνατότητες, όπως σκάφους ανθρωπιστικής οργάνωσης που ενεπλάκη μάλιστα στο περιστατικό ή και παραπλέοντος πολεμικού σκάφους άλλης ασφαλούς χώρας, με αποτέλεσμα τον πνιγμό δύο παιδιών που προκλήθηκε από τις ενέργειες του λιβυκού σκάφους, όσο και την κακομεταχείριση τόσο κατά την επιβίβαση, όσο και μετέπειτα κατά την κράτηση σε κέντρο κράτησης της Λιβύης όσων επιστράφηκαν.

Παρέκβαση: Η εμφάνιση πρωτοβουλιών διάσωσης ανθρωπιστικών οργανώσεων και οι δράσεις αλληλεγγύης

Το φαινόμενο αυτό αδράνειας των Συντονιστικών Κέντρων Ερευνας και Διάσωσης, προκάλεσε την ανθρωπιστική παρέμβαση Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, οι οποίες απέστειλαν σκάφη στην περιοχή με σκοπό την έρευνα και διάσωση μεταναστών στη θάλασσα. Μετά μια αρχική φάση αποδοχής του φαινομένου και αποβίβασης των μεταναστών που διασώζονται στην Ιταλία ή στη Μάλτα, τα τελευταία χρόνια χρησιμοποιούνται πλέον μέθοδοι είτε δημιουργίας προσκομμάτων στον απόπλου των πλοίων αυτών, είτε άρνησης συνεργασίας των Συντονιστικών Κέντρων, όπου είτε ορίζουν ως τόπο αποβίβασης τα λιμάνια της Λιβύης κυρίως, είτε αρνούνται να επέμβουν, θεωρώντας ότι δεν συντρέχει κατάσταση κινδύνου, απαγορεύοντας ταυτόχρονα τον ελλιμενισμό του σκάφους στα λιμάνια της επικράτειάς τους.

Οι ως άνω πρακτικές που κατ' ουσίαν αρνούνται την επέμβαση στη θάλασσα προς έρευνα και διάσωση των μη αξιόπλων πλεούμενων, τα οποία χρησιμοποιούν πρόσφυγες και μετανάστες για να διαπλεύσουν τη Μεσόγειο, είτε ενίοτε τον Ατλαντικό Ωκεανό προς τα Κανάρια νησιά, οδήγησαν σε πράξεις πολιτικής ανυπακοής, όπως έχουν ορθώς χαρακτηριστεί³⁶, από μέλη Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, οι οποίες παραβαίνουν τις εντολές των Συντονιστικών Κέντρων Ερευνας και Διάσωσης και είτε παρεμβαίνουν προς διάσωση και επιβίβαση³⁷, είτε παραγνωρίζουν εντολές για αποβίβαση σε λιμένες κρατών, στα οποία οι διασωθέντες απειλούνται με παραβίαση βασικών τους δικαιωμάτων, είτε ακόμη επιχειρούν να

---

36 Cathryn Costello and Itamar Mann Border Justice: Migration and Accountability for Human Rights Violations German Law Journal 2020

37 Όπως η περίπτωση του πλοίου *Iuventa*, το οποίο κατασχέθηκε τον Αύγουστο του 2017 από τις Ιταλικές αρχές, με την κατηγορία κατά μελών του πληρώματός του και της πλοιάρχου του Pia Klemp, για παράνομη διακίνηση μεταναστών, καθώς δεν υφίστατο κατάσταση κινδύνου (*distress*) που θα δικαιολογούσε την επέμβασή τους.

εισέλθουν στα χωρικά ύδατα³⁸ ή/και να ελλιμενισθούν σε τόπο του κράτους που διενεργεί το συντονισμό έρευνας και διάσωσης³⁹.

Η επέμβαση αυτή των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων στα διεθνή ύδατα, δεν μπορεί να αποκλεισθεί, καθώς καλύπτεται από το δικαίωμα ελεύθερης ναυσιπλοΐας, ακόμη δε η έλλειψη οικονομικού ή άλλου υλικού οφέλους, καθώς οι δράσεις που αναπτύσσονται έχουν καθαρά ανθρωπιστικό χαρακτήρα, αποκλείει την εφαρμογή ποινικών διατάξεων, που διώκουν την παράνομη διακίνηση προσώπων⁴⁰.

Στο πλαίσιο αυτό είναι πλέον χαρακτηριστικές οι πρόσφατες αποφάσεις των Ανώτατων Δικαστηρίων του Καναδά⁴¹, του Γαλλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου⁴² και του Ιταλικού Ακυρωτικού Δικαστηρίου⁴³, που απάλλαξαν από κατηγορίες

---

38 Βλ. το περιστατικό του πλοίου MV Lifeline που τον Ιούνιο του 2018 που με 239 διασωθέντες μετανάστες, αγνόησε εντολές να τους αποβιβάσει σε λιμάνι της Λιβύης και κατόπιν της άρνησης της Ιταλίας που διενεργούσε τον συντονισμό της έρευνας και διάσωσης να καταπλεύσει σε λιμάνι της επικράτειάς της, κατευθύνθηκε στη Μάλτα, όπου και τελικά κατέπλευσε, κατόπιν ειδικής συμφωνίας των Ευρωπαϊκών Κρατών για μετεγκατάσταση των επιβαινόντων. Βλ. σε Violetta Moreno – Lax, Daniel Ghezlbash, Natalie Klein, *Between life, security and rights: Framing the interdiction of “boat migrants” in the central Mediterranean and Australia* Leiden Journal of International Law σ. 8

39 Όπως η περίπτωση του πλοίου Sea-Watch 3 που τον Ιούνιο του 2019 αγνόησε επίσης εντολή αποβίβασης σε λιμάνι της Λιβύης και επιχείρησε είσοδο και ελλιμενισμό στο λιμάνι της Λαμπεντούζα της Ιταλίας, με 53 επιβαίνοντες μετανάστες, οδηγώντας στη σύλληψη και κράτηση της πλοίαρχου Carola Rackete με κατηγορίες παραβίασης κανόνων του ναυτικού δικαίου αλλά και παράνομης διακίνησης μεταναστών. Το Ιταλικό Ανώτατο Δικαστήριο απάλλαξε την πλοίαρχο, καθώς αποφάνθηκε ότι η υποχρέωση να παράσχει βοήθεια με βάση το δίκαιο της θάλασσας συμπεριλάμβανε την υποχρέωση αποβίβασης διασωθέντων σε ασφαλές λιμάνι. It. Cass. Pen., terz. Sez., 20-2-2020, n. 30036/2019

40 Σημειώνεται ότι η οδηγία 2002/90/ΕΚ του Συμβουλίου της ΕΕ για τον ορισμό της υποβοήθησης της παράνομης εισόδου, διέλευσης και διαμονής, όπου ποινικοποιείται κάθε πράξη, ανεξάρτητα από τα κίνητρό της, δεν τελεί σε αντιστοιχία με το Πρωτόκολλο για την Καταπολέμηση της Διακίνησης του 2000, που συναρτά το αξιόποιο της πράξης από οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος και απαιτεί σύνδεσμο με οργανωμένη διεθνική οργάνωση. Σύμφωνα δε με τις προπαρασκευαστικές εργασίες για τη σύναψη του Πρωτοκόλλου, το οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος συμπεριλήφθηκε ακριβώς για να αποκλείσει δραστηριότητες προς παροχή υποστήριξης σε μετανάστες για ανθρωπιστικούς λόγους. S Carrera et al., *Fit for Purpose? The Facilitation Directive and the Criminalisation of Humanitarian Assistance to Irregular Migrants*, European Parliament Study PE 536.490 (2016). *Securitization of search and rescue at sea: The response to boat migration in the Mediterranean and offshore Australia* Daniel Ghezlbash, Violetta Moreno – Lax, Natalia Klein and Brian Opeskin *International and Comparative Law Quarterly* 2018 σ. 318.

41 Supreme Court of Canada R. v. Appulonapa (27-11-2015) SCC 59.

42 Conseil Constitutionnel (CP) No. 2018-717/718 6-7-2018 υπόθεση Cedrik Herrou

43 It. Cass. Pen., terz. Sez., 20-2-2020, n. 30036/2019

διευκόλυνσης παράνομης εισόδου μεταναστών στη βάση του ανθρωπιστικού χαρακτήρα του κινήτρου των πράξεων, με την ιδιαίτερη μάλιστα επίκληση της «αλληλεγγύης» ως συνταγματικής αρχής στην περίπτωση του Γαλλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου.

Εκκρεμεί δε και ενώπιον του ΔΕΕ η υπ' αριθμ. C-460/23 υπόθεση Kinshasa, με το ερώτημα αν είναι σύμφωνη με το Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, διάταξη του Ιταλικού νόμου που ποινικοποιεί την διευκόλυνση παράνομης εισόδου, χωρίς την πρόβλεψη εξαίρεσης απαλλαγής στην περίπτωση μη κερδοσκοπικής παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας, σε σχέση με τη συνήθη περίπτωση απόπειρας διευκόλυνσης εισόδου δύο ανηλίκων από συγγενή τους.

β) Ζώνες μεταξύ συνόρων δύο κρατών

Η προσπάθεια των κρατών απεμπόλησης ευθύνης παροχής προστασίας έχει οδηγήσει τα πρόσφατα προηγούμενα χρόνια, σε φαινόμενα δημιουργίας γκρίζων ζωνών, μεταξύ των συνόρων δύο κρατών.

Το ζήτημα τέθηκε ιδιαίτερα με την κατάσταση στα σύνορα Λευκορωσίας με Πολωνία, Λιθουανία και Λετονία το 2021, όταν οι χώρες αυτές έφραξαν τα χερσαία σύνορά τους με δυνάμεις ασφαλείας, αποτρέποντας την είσοδο σε προσερχόμενους σε μαζικούς αριθμούς αλλοδαπούς από τη Λευκορωσία. Το ζήτημα της επαναπροώθησης όσων κατάφεραν και εισήλθαν εντός της επικράτειας των πιο πάνω χωρών, δεν μας απασχολεί, καθώς είναι ξεκάθαρη η υποχρέωση εξέτασης αιτημάτων διεθνούς προστασίας,⁴⁴ εφόσον υποβληθούν σε αυτή την περίπτωση, υπό την επιφύλαξη της ανωτέρω νομολογίας του ΕΔΔΑ ως προς την απαγόρευση των ομαδικών απελάσεων, εφόσον υπάρχουν επαρκείς και αποτελεσματικές άλλοι δίοδοι προστασίας.

---

⁴⁴ Εκκρεμεί επίσης ενώπιον του ΕΔΔΑ πληθώρα σχετικών υποθέσεων που αφορούν επαναπροώθηση από περιοχές εντός Ελληνικής Επικράτειας. Δύο πρώτες μάλιστα εξ αυτών εκδικάστηκαν σε διαδικασία ακρόασης των μερών ενώπιον του Δικαστηρίου στις 4/6/2024 (υποθέσεις G.R.J. v. Greece no. 15067/21 and A.E. v. Greece no. 15783/21).

Στη συγκεκριμένη περίπτωση με τη Λευκορωσία τέθηκαν ζητήματα παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας σε μια γκρίζα περιοχή μεταξύ των συνόρων των άνω χωρών, όπου καμία χώρα δεν αναγνώριζε και δεν ασκούσε κρατική κυριαρχία.

Το ΕΔΔΑ δέχθηκε πληθώρα αιτήσεων προσωρινής προστασίας και εντέλει παρείχε προσωρινή προστασία υπό τη μορφή της εντολής παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας, ακόμη και καταφυγίου – ασύλου (shelter), με τη διευκρίνιση ότι αυτό το μέτρο δεν προϋποθέτει την αποδοχή εισόδου στην επικράτειά τους.⁴⁵ Στην περίπτωση μάλιστα επίκλησης ισχυρισμού των αιτούντων ότι βρίσκονταν στην Πολωνική Επικράτεια, το Δικαστήριο διέταξε τη μη απομάκρυνσή τους από την επικράτεια της Πολωνίας, εφόσον βρίσκονταν σε αυτή.⁴⁶ Σε δύο μάλιστα περιπτώσεις διέταξε να επιτραπεί η πρόσβαση σε δικηγόρους στην περιοχή όπου βρίσκονταν οι αιτούντες, εφόσον βρίσκονταν στην Πολωνική επικράτεια, ή σε περιοχή των συνόρων κοντά σε αυτούς. Το συγκεκριμένο μοντέλο παροχής προσωρινής προστασίας εφαρμόστηκε και σε σειρά άλλων υποθέσεων και στην Ελλάδα, όπου υπό το φόβο επαναπροώθησης, οι αιτούντες δεν απευθύνονταν στις αρχές της χώρας υποδοχής, παρότι ευρίσκονταν εντός της επικράτειάς της, όσο και σε περιοχές όπου καμία χώρα δεν ασκούσε κρατική κυριαρχία, όπως στην περίπτωση κάποιων νησίδων του Εβρου. Το Δικαστήριο, μετά από μικρή αμφιταλάντευση⁴⁷ και σε αυτές τις περιπτώσεις, διέταξε τη μη απομάκρυνση από την Ελληνική επικράτεια, και την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας.⁴⁸

Πέρα όμως από την παροχή προσωρινής προστασίας, η κατάληξη αυτών των υποθέσεων θα θέσει στο Δικαστήριο παρεμφερή ζητήματα, με αυτά των διεθνών ζωνών, όπως στην περίπτωση των διεθνών υδάτων, καθώς και πάλι το κριτήριο της

---

⁴⁵ ECHR Registrar Press Release 372 της 6.12.2021 Requests for interim measures concerning the situation at the borders with Belarus

⁴⁶ Όπως ανωτέρω αναφέρθηκε εκκρεμεί ενώπιον της μείζονος συνθέσεως του ΕΔΔΑ σχετική προσφ. νο. 17764/22 C.O.C.G κατά Λιθουανίας⁴⁶, που όμως από την επισκόπηση των αποδιδόμενων γεγονότων, αφορά περισσότερο ζητήματα επαναπροώθησης κατά την απόπειρα εισόδου στα σύνορα μιας χώρας και όχι κατά την παραμονή σε μια περιοχή εκτός επικράτειας, μεταξύ των συνόρων δύο κρατών.

⁴⁷ Itamar Mann, A Lost Opportunity for Border Justice at the European Court of Human Rights, EJILTALK February 3, 2022

⁴⁸ GCR's Information Note on interventions and on interim measures granted by the ECtHR in cases regarding pushbacks Updated on the 2nd of May 2024

ευθύνης προστασίας, θα είναι η άσκηση ή μη πραγματικής κρατικής κυριαρχίας. Εκείνο ίσως που θα έχει σημασία, ως προς το ερώτημα με το οποίο ασχολούμαστε, είναι αν αυτή η ευθύνη επεκτείνεται και σε περιοχή τυχόν εκτός εδαφικής κυριαρχίας, όπου δεν ασκείται από κανένα κράτος κρατική κυριαρχία, ενώ υπάρχει δυνατότητα άσκησης αυτής.

Δύσκολα ζητήματα που εμπλέκουν τον πυρήνα της κρατικής υπόστασης, την άσκηση δηλαδή κρατικής κυριαρχίας.

Μια αναγκαία τελευταία διευκρίνιση: Ως οργανώσεις υποστήριξης προσφύγων δεν μας αναλογεί, ούτε μας αντιστοιχεί να ασχοληθούμε με ζητήματα καθορισμού ή επιμερισμού ζωνών άσκησης κρατικής κυριαρχίας. Ο ρόλος και η θέση μας είναι να υποστηρίζουμε τον πρόσφυγα, υπό το διαμορφωθέν εκάστοτε συνοριακό καθεστώς. Τούτο, γιατί και ο ίδιος ο πρόσφυγας σέβεται το συνοριακό καθεστώς. Μπορεί να αναγκάζεται να υπερπηδά σύνορα, φράχτες, να έρχεται ως λαθρεπιβάτης, αλλά, σε κάθε περίπτωση, σέβεται την υπόσταση και την κυριαρχία του κράτους που απευθύνεται, καθώς δεν έρχεται ως εχθρός, αλλά ως ικέτης.

Απαντώντας έτσι στο ερώτημα της παρούσας συνεδρίας, καταλήγουμε με την επανάληψη των προβλέψεων της Σύμβασης της Γενεύης για το καθεστώς των Προσφύγων: Η προστασία προσφύγων έχει καταρχήν σύνορα, είναι όμως επιτρεπτή η υπερπήδηση αυτών για την αξίωση διεθνούς προστασίας.

Βασίλης Παπαδόπουλος
Πρόεδρος ΔΣ Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες
Αθήνα, 27/6/2024